

EENE LIJST
 EN
KORTE OPHELDERING
 VAN EENIGE
 FRIESCHE WOORDEN,
 SPREEKWOORDEN EN SPREEKWIJZEN,
 DOOR
R. POSTHUMUS.

(Vervolg van deel II, blz. 336).

H*aach*, dit woord komt voor in de spreekwijze: *it is sa wyt as in haach*, van gebleekt of gewaschen linnen enz. gebezigd. *Haach* zal hier, naar mijne gissing, beteekenen den hagedoren-boom, die eene witte bloem heeft, en in vollen bloei zich zeer wit vertoont. GABBEMA noemt, in zijne *Friesche lustgaarde*, blz. 266, dien boom *haag-boom*.

Haad, nog alleen overgebleven in den zin van eene waterkeering op het strand der zee, om dat te verhoogen, door de bevordering van de zinking der grondstoffen, welke het bewogene zeewater draagt. *Haad*, *haden* en *haadwurk*, bij ons meer *schermen* genoemd, hoort men vooral in het zuidwesten en westen van onze provincie. Ik behoef

ze hier niet te beschrijven. Dit woord, vroeger algemeener gebruikt, zamengetrokken uit *hawed* tot *haud*, *haad*, en een met het Angelsaksische *heafod*, IJslandsche *hofod*, is het Nederlandsche *hoofd*. Het geeft dus iets te kennen, dat zich ergens boven verheft, dat boven het een of ander uitsteekt, zoo als de *haden* boven het zeestrand.

Haal, een ijzeren werktuig, met takken aan den eenen kant, om er ketels, ijzeren potten, waarin men water of eten kookt, boven het vuur, aan op te hangen. Het wordt om hoog of om laag gehaald of geschoven, door middel van een langwerpige, in zijn midden uitgekapt, ijzer, hetwelk in die takken haakt; van daar komt de naam.

Haal, zamengetrokken uit *halem*, halm, dus in het Nederlandsch. Het wordt alleen gebruikt van het vlas: in *staakshaal*, een vlashalm. Van weit-, rogge- en haverhalmen bezigt men het woord *plant* of *stalle*, steel; van koolzaad en boonen *stronkel*; van aardappels *lof*.

Haal, een kromme lijn, eene krul. Zoo, bij voorbeeld, in *haal nimme*, eene kromme, voorwaarts gaande beweging maken, gelijk dronken lieden doen. Eene naamteekening *mei halen*, met krullen, om hare echtheid aan te duiden, was vroeger bij openbare personen, in stukken van gezag, vrij algemeen in gebruik.

Haar, haar, ook in het Nederlandsch. Al's in de spreekwijze: *hij jout it haar net om*, hij staat nergens voor, is door niets tot bedaren te brengen, is ten uiterste wild en stout.

Hare, vechten, eigenlijk elkander in het haar scheuren, het hoofdhaar uitrukken. *It giet oppe*

haren in snaren oaf, het gaat bij het uiterste af, het gaat op het leven af.

Haar, of fos?

Laat los.

Zoo vroeg in een kinderspel, dat nu meer, naar ik meen, in onbruik is, de eene jonge den anderen, met den eersten regel, daar hij hem bij het haar vast hield, terwijl deze den eersten, met den tweeden regel beantwoordde. In zooverre ik het mij wel herinner, was het eene soort van wedijver, wie het beste het kon en durfde uitstaan, dat hem in het haar getrokken werd.

Wanneer ik mij niet vergis, dan zijn deze spreekwijzen ontleend van, of staan in verband met de, bij onze Germaansche voorouders vrij algemeen gebruikelijke, huid- en haarstraf, toen de doodstraffen nog zeldzamer waren. Het afscheren van het hoofdhaar was eene onteerende straf bij onze voorvaders, en een geschoren hoofd een teeken van slavernij. De eerste spreekwijze zal dus eigenlijk zeggen willen: hij is er onverschillig bij, of men hem door de afsnijding van zijn hoofdhaar onteerend straffe of niet; hij geeft er niet om, of hij een slaaf worde, of vrij man blijve. *It giet oppe haren in snaren oaf*, zal zoo de beteekenis hebben van nog zoo juist de onteerende haarafsnijding te ontkomen, en verschoond te blijven van de geeselsstraf. *Haren* zal dus hier het hoofdhaar te kennen geven, en *snaren*, hetzelfde als het Nederlandsche *snoeren*, beduidt hier dan geeselrym of touwen. Deze barbaarsche straf werd vroeger ook toch wel met snoeren of gevlochtene touwen uitgevoerd. *Haar, of fos*, is zooveel als *één haar*, of het

haar van het voorhoofd gezamenlijk genomen; het Oud-Friesche *fax* is hier in *fos* verbasterd; thans zegt men *moantop*, om het haar van het voorhoofd vereenigd genomen, uit te drukken. *Ein hár thes fahses*, lezen wij in TATJAANS *Oud-Duitsche Evangelien-harmonie*, Matth. 5: 36, in den zin van *één haar van uw hoofdhaar*.

Habbe, of in de uitspraak *hawwe*, Nederlandsch *hebben*, gebruiken wij ook in den zin van iemand te overwinnen, overmeesteren. Dus wordt hier gezegd, *hij kin him wol hawwe*, hij kan hem wel meester worden, van twee vechtende jongens gesproken. Ook wordt dit woord in de beteekenis van bedriegen gebezigd: *der het ir dij ris tige hán*, daar heeft hij u eens ter dege gefopt, misleid en bedrogen. *Der sil ik him wol wer for hawwe*, daar zal ik hem wel weder voor foppen, die bedriegerij zal ik hem wel en ter dege betalen. *In habbe-gik* is een gierigaard, die veel van het bezit en de vermeerdering des gelds houdt. Zulke za-menstellingen, hetzij van werkwoorden met bijvoegelijke naamwoorden, hetzij met andere taal-deelen, waren in vroegere tijden, als vernuftsspeelingen, zeer gewoon. Zoo *bemoei-al*, *al-beschiek*, enz., in het Nederlandsch; *sla-dood*, met eene omzetting van het woord in zijne lettergrepen en klankspeling met zijue klinkers, voor *soldaat*.

Háde, buiten de gewone beteekenis van houden, bewaren, zoo als in het Nederlandsch, ook nog bij ons in de beteekenis van wel tegen iemand bestand zijn, iemand overwinnen kunnen, bij voorbeeld in het worstelen of vechten, harddraven of hardrijden. *Hij kin 't wol háde*, hij kan het

*

wel winnen. *In hâder*, houder, bewaarder, van van iets. *It is yn hâders hannen*, het is in de handen van hem, die het hebben wil, en die daarin boven zijne partij vooruit heeft, omdat hij het hem betwiste goed zelf houdt, bezit, en er voor het oogenblik meester van is. *Geerhâd*, ook *oonhâd*, bij voorbeeld in de spreekwijze: *jae harwe in bulle oon-, geerhâd, oon elkor*, zij hebben veel steun, troost, hulp aan elkander, in de vereeniging met elkander, zoo als in het huwelijk, den omgang en samenwoning in een huis of dorp, enz. *In huuske fen hâd-oon*, is een slecht ter naam staand huis, alwaar door de bewoners jonge lieden worden aangelokt en aangehouden, tot losse en onzedelijke samenkomsten.

Ta-hâde, hjir of der, hier of daar zich ophouden, zijn verblijf voor eenen tijd ergens hebben.

Nog verdient het gebruik van het woord *hâde* hier gemeld te worden, volgens hetwelk het eene omzwaaijng der paarden voor den ploeg, of de egge, beteekent naar de linkerhand. Zoo is *hâd om*, links om, *omhâde*, de paarden aan het einde van het land dat men ploegt, links om doen keeren. Het tegengestelde hiervan, of regts om, is *boei om*, *omboeie*, de paarden voor den ploeg op den voorakker regts om doen zwaaijen. Staat *boeie* hier in verband met het Nederlandsche *buigen*, Friesch *boege*, Engelsch *to bow*? Men neme het dan in de beteekenis van iets van zich afbuigen, afwenden, zoo als men ook iets naar zich toe kan buigen.

Haffetje, niet alleen in den zin van kaauwen, zoo als oude, tandelooze lieden doen, maar ook

veel en druk spreken, den mond geene rust geven. In deze beteekenis staat dit woord gelijk met *babbetje*, *tsjaffetje*, en ook in den gunstigsten zin met *rabjen*, hier en daar in Groningerland *rappe-len*. In *haffelbek*, is een vrouwspersoon, wiens mond nooit stil staat. *Haffelerij*, *gehaffel*, hetgene zulke praätzuchtige menschen ten monde uit stooten, gelijk aan *babbelarij*, *gebabbel*, *revelerij*, *gerevel*, *tsjaffelarij*, *getsjaffel*, enz. Ook hebben wij nog in dien zin *waffetje*, *gewaffel*, *waffel*, de mond, bij verachting gesproken. Alle deze woorden worden meer of minder in eene kwade beteekenis gebezigd.

Hakje, het land ompspitten, in plaats van het omploegen. In *hakker*, iemand die dit doet. Dit geschiedt met een werktuig, *lep*, elders in Friesland in *lodde* genoemd, een spade in het Nederlandsch. *Hakje*, *hjr of der raar yn omhakje*, in het een of ander, brood, kaas, vleesch of hout, ongeschikt snijden of kappen.

Halen (de), eene hooge streek lands, die achter *Murmerwoude*, *Damwoude* enz., langs loopt. Verwant aan het Engelsche *hill*, heuvel, ons *holle*, hoofd. De wortel hiervan is de opademing *ha*; van hier is, bij de ontwikkeling van dien wortel, de overgang natuurlijk tot de uitdrukking van elke hoogte, of verhevenheid, in verschillenden woordvorm.

Ham, de nageboorte, de moederkoek, van een veulen: van de kalvers heet die *it foellens*. Beide deze woorden hebben, naar mijne gissing, de grondbeteekenis van omgeving, omkleedsel: *ham* is verwant aan hemd, aan het laatste gedeelte van het

woord ligc-haam, enz.; *foellens* staat in verwantschap met het Oud-Zweedsche *fela*, *fjala*, bedekken, met het Nederlandsche *foelie*, waar men de spiegelglazen van achteren mede bedekt, oorspronkelijk een met het Latijnsche *folium*, Fransche *feuille*, blad in het Nederlandsch beteekenende.

Hammer, Nederlandsch hamer. In de uitroeping of vloek: *wat hammer noch ta?* of, *wat hammer is mij dat?* die het naaste in beteekenis aan den Nederlandschen vloek: wat donder zal, of, moet, dat (beteekenen)! komt, vinden wij nog een overblijfsel van ons voorouderlijk Heidensch geloof. *Hammer* is hier toch de donderhamer van den Noordschen God THOR. Van hier, dat men ook voor *hammer* wel eens *hammerstach*, hamerslag, in dien vloek bezigde. Wij kunnen dus uit dit eene woord leeren, hoe onze kinderlijke voorvaders het natuurverschijnsel, het donderen, verklaarden door het slaan met een hamer op een hard en klinkend ligchaam, bij voorbeeld een rots.

Harje, scherpen, opscherpen. *Seine-harje*, de zeissen scherpen. *Har-hammer*, de hamer waar dit mede geschiedt. *Har-spit*, een van onderen meer of minder scherp uitlopend ijzer, met een vlakken, vierkantigen kop, dat men in den grond slaat, en waarop de zeissen gescherpt worden. Is *Harje* slaan, uitslaan, en zoo scherpen? In STALDERS *Versuch eines Schweizerischen Idioticon* vond ik het woord *hurven*, *hurren*, in de beteekenis van een ballon te slaan, in een oefeningsspel der mannelijke jeugd. Dit mag voor de grondbeteekenis van slaan, met onderscheiden doel, in ons *harjen* pleiten. Onze BILDERDIJK geeft in zijne *Geslacht-*

lijst het thema *ar* op, als scherpte aanduidende; maar ik kan niet zeggen, daar hij dit zelf verzwijgt, op welken grond hij zulks doet.

Harkje, luisteren, het Engelsche *to hark*. Ik voeg dit, anders bekende, woord hier tusschen, om iets te zeggen over het zamengestelde *stok-harkjen*, met een harde *o* in de eerste lettergreep. *Stokharkje* beteekent, vooral des Zondags avonds, bij de deuren en vensters staan te luisteren, waar men weet, dat *in feint bij de faam*, of een vrijer bij zijne vrijster is, of waar een vrolijk gezelschap van jonge lieden bij elkander is. Dat dit *stok-harkjen* dus ook het werk van jonge lieden is, spreekt wel van zelf. *In stok-harker* is een jong mensch, die dit werk uitvoert. *Stok*, zal hier wel het Nederlandsche *stok*, *staak*, zijn. Zoo zeggen wij ook nog *stoak-stil*, bij voorbeeld: *it hynder bleauw stoakstil stean, doe 't de lens for it tsjel weigynch, in dit er uutron*; het paard bleef als een stok stil staan, toen de luns voor het rad wegging en dit er uitliep. De Engelschen zeggen in dien zelfden zin, *stockstill*.

Harntjes, zekere lissen, of trenzen, van het *drom*, of de loshangende draden, aan het einde van een geweven stuk doek, gemaakt, om dit, daar men ze aan de zijden en de einden daarvan naait, er mede op de bleek uit te spannen, en aan *tsjikken* vast te zetten. Men zoude *harntje*, bij zamentrekking, voor *harentje*, *haarntje*, verkleinwoord van *haren*, in het Angelsaksisch *hæra*, kunnen nemen, en dan zoude het eene harige, kleine lis kunnen beteekenen. In het *Angelsaksisch woordenboek* van SOMMER, door BENSON op nieuw uit-

gegeven, vind ik althans *haera*, in de beteekenis ook van *licium*, scheerdraad van een geweeft wordend stuk doek. Als haar zit toch aan het doek de *drom*, waar de *harntjes* uit gemaakt worden. In H. L. SPIEGELS *Harntspiegel*, 5 boek, regel 12, vind ik nu nog het woord *hennikken*, in de beteekenis van het Friesche *harntjes*, en vers 12 aldaar, de uitdrukking, *vroeg gehennikte doek*, vroegtijdig met, of door, *harntjes* uitgespannen of vastgezet doek. De uitgever van den druk van dat werk, welken ik gebruik, P. VLAMING, geeft, in eene noot aldaar, van *hennikken* deze verklaring: *hennikken*, banden van gaeren, die aen de webben vast gemaekt zijn, om de stekken (*tsjikken*?) door te kunnen steken, en dezelve op de velden uit te rekken. Is dit *hennikken* een in oorsprong met ons *harntjes*? Ik zou zeggen van neen: omdat in *harntjes* de *r* duidelijk gehoord wordt, en in het andere niet. *Hennikken* is zeker verwant aan het Schotsche w. w. *to hank*, vast maken, zoo vast binden, dat het merk van het touw in het gebondene ingedrukt blijft: *hank* is in die taal een streng garen, in het Friesch *in kneukel jern*, *hank* is in het IJslandsch een halsband, een dunne keten. Opmerking verdient het nog, dat *harntje* in het Friesch, én zulk een trens, én een hoekje, én iets, dat in zoodanig een hoekje getimmerd wordt, *in harntje* bij een boerehuis, beteekent: gelijk het woord *hoek*, in het Nederlandsch, enz., tegelijk een hoek, *angulus*, en een vischhoek, *hamus*, te kennen geeft. Weet iemand van dit woord eene betere verklaring, zulks zal mij aangenaam zijn. *Tsjikken*, opdat ik van dit woord hier te

gelijk eene verklaring geve, zijn houten, van onderen gescherpte pennen, die in den grond geslagen worden, en waaraan men het stuk doek, door middel der *harnpjes*, vast maakt. In *tsjikke*, is hetzelfde woord als het Engelsche *a check*, iets, waarmede men eenige andere zaak vast maakt, waardoor men haar belet, om van plaats te veranderen. De uitspraak van dit Engelsche woord is *tsjek*, dus gelijk aan die van het onze. In het Laag-Schots, is *chek* een post, of paal, om eene poort er mede te sluiten, zegt JAMIESON, in zijn *Etymological dictionary of the Scottisch language*. Bij het koolzaaddorschen zet men de kleeden, waar men op dorscht en het zaad schoon maakt, vast aan, in den grond geslagene grootere, palen. Deze palen noemt men *kaaien*. Is *kaai* hier in den grond een met *kudse*, *kodse*, *kuyse*, *keu*, Fransch *queu*, een oestige knuppel, paal, enz.? *Tsjur*, noemt men bij ons een houten, of ook wel een ijzeren, pen, waar men de beesten met een touw aan sjort, bindt, vastzet. In het zoo even aangehaalde woordenboek van JAMIESON, vindt men het werkwoord *to char (tsjer)*, in de beteekenis van iemand, of iets, vast te zetten, zijne verwijdering van eene gegevene plaats op de eene of andere wijze te beletten, enz.

Harre! of *har!* eene aanhitsende uitroeping der jagers, wanneer zij eenen haas opdoen, om er den hond op los te doen gaan. Dit *har!* of *harre!* zal wel hetzelfde zijn, als het Engelsche *hare*, haas, en door verwisseling der letters *s* en *r*, als ons Friesch *hasse*, hetzelfde.

Harre, een fijn, kort en hard soort van gras,

dat op waterachtige en lage plaatsen gevonden wordt. Dit woord zal wel verwantschap zijn aan *haar*, wegens de hardheid, aan deze grassoort eigen. In het *Versuch eines Bremisch-Nieder-Sächsischen Wörterbuchs*, vindt men *harrie*, in dezelfde beteekenis, opgegeven.

Harren, *hjr hinne*, of letterlijk *har hinne*, hier heen. Men vindt in het Oud-Nederlandsch ook *hare*, hier, zoo als onder anderen in de spreekwijze: *hare en tare*, hier en daar. Dit woord *harren* wordt vooral gebezigd in de spreekwijze: *harren komme*, waarmede het boerevolk, of de dienstboden, in den schoftijd aan tafel geroepen worden. Zoo: *harren komme! jiemne matte harren komme!* enz., hier heen komen! gij moet hier heen komen! enz. Hoe deze plaatselijke bijvoorden met de persoonlijke voornaamwoorden zamenhangen, of liever er een mede zijn, is hier de plaats niet, om breeder uit een te zetten. Van de personen, die zich in de ruimte bevinden, zijn zij op de plaats, of ruimte zelve, overgedragen. *Har* en *haar*, v. n. w., Friesch *har*, oorspronkelijk zoowel mannelijk als vrouwelijk, hoe naauw zijn zij verwant, zelfs in de kleinste trekken! *Hinne*, b. w., gelijkt weder volkomen op het Deensche zakelijke v. n. w., *hinn*, dat het vrouwelijke *hun*, zij, het Grieksche *uv*, veranderd in *uv*, *uv*, het IJslandsche *hinn*, voor *hinur*, het Angelsaksische *hine*, het Duitsche *ihn*, enz., is.

Hast, bijna. Zoo: *hij soe him hast omron hawe*, bijna had hij hem omver geloopen, *Hast is heal*, bijna is half. Aldus zegt men spottende tot iemand, die ons vertelt, dat hij *hast*, bijna, iets,

bij voorbeeld een' vogel, gevangen had. *Ik hie him hast krige*, ik had hem bijkans gevangen, wordt zoo schertsende beantwoord met: *hast is hea*, bijkans is half. Ligt hierin niet een letterrijm, zoo als er ontelbare in dergelijke spreekwijzen gevonden worden? Is dit *hast*, door de niet ongewone verwisseling der *r* en *s*, niet het zelfde als het Duitsehe *hart*, digt ergens aan, nabij? In het Engelsch vinden wij ook *hard*, in de zelfde beteekenis.

Hast, spoed, drift. *Hastich*, driftig, oplopend. *Hastigens*, driftigheid, oplopendheid. Ligt de wortel dezer woorden niet in *ha*, het geluid, dat men door eene driftige en hevige uitademing maakt? De driften worden toch benoemd naar hare zicht- of hoorbare uitwerkingen, en de wortels aller woorden zijn zinnelijk in hunne beteekenis.

Hawk, een werktuig, om het onkruid er mede uit de veldvruchten te wieden, en dat uit een van onderen scherp ijzeren blad bestaat, hetwelk bijkans regtstandig, of perpendiculair, aan een stok is vastgemaakt. In het zuidwesten onzer provincie noemt men dit werktuig *in houwe*. Zoo heeft men grootere en kleinere *hauken* of *houwen*, om er het land mede schoon te maken, door *it wjoed*, *it ontwuch*, *twuch* of *onguea*, het onkruid, er uit te *houwen* of *hawkjen*. Men heeft ook, tot het zelfde einde, een ander werktuig, *in schoffel* geheeten, waarmede men het onkruid er uit *schuift*. Het ijzeren blad zit dan bijna horizontaal aan den stok, om er zoo, in den grond schuivende, mede te kunnen werken.

Hea, hooi. Ik voeg dit woord hier tusschen, om, naar aanleiding daarvan, hier in eens de mij

bekende woorden op te geven, die tot *it hearwurk*, het werken in het hooi, betrekking hebben. *De mieren*, maaijers, *mjeane* dus, of maaijen, *it gers*, het gras; en nu ligt het *op sweeën*, op regels, zwaden, Engelsch *swath*. Hierop, als de zwaden, of regels hooi, van boven genoegzaam uitgedroogd zijn, worden zij *keerd*, of het onderste boven gehaald, met *de rjuwen*, hiertoe geschikte werktuigen, die uit schuins in een stok gezette, met houten pennen of tanden, aan beide kanten voorziene, bladen bestaan. Als het hooi nu aan beide zijden behoorlijk droog is, wordt het *tispele*, uit elkander geslagen met de genoemde werktuigen. Dit werkwoord *tispeljen* is verwant aan het Nederlandsche *tetsen*, raken, slaan, bij onzen KILIAAN te vinden; het Schotsche *doyce*, slaan, Oud-Duitsch *doesen*, hetzelfde, Friesch *duust*, een slag, *in duust oppe hoed*, *oonne kop*, een slag op de huid, op den kop, enz. Het nu zoo uit elkander geslagen hooi, wordt alsdan *oproalle*, opgerold, en *yn wudsen*, in hoopjes, *slein*, of geslagen. Mogelijk moet er wel eene *r* in het woord *wudse* geschreven worden, zoodat het is *wurdse*, daar die letter naauwelijks in het midden der woorden bij ons gehoord wordt, zoo als dit ook het geval is met deze tongletter in het Engelsch. Dan zoude dit woord in zamenhang staan met het Nederlandsche *waard*, *weerd*, *wert*, een eiland, dijk, hoogte, met *wrat*, in het Friesch, door letteromzetting, *wart*; *verruca* in het Latijn, hooge, steile plaats, top van een berg, en ook een wrat, uitwas, aan het menschelijk en dierlijk ligchaam. Nadat zoo het hooi in *wurdsen*, of hoopjes, is opgerold en opgesla-

gen, begint het eigenlijke *swyljen*, naar de *wurdsen* toe zwelen, van hetgene er nog is blijven liggen. *Swyljen*, ook overdragtig van bijeen halen, vergaderen, van allerlei andere dingen gebezigd, is eigenlijk dus het hooi, dat na het oprollen liggen bleef, bij elkander halen, vergaderen, of ophoopen, dat door *de swilers*, zweelers, met eene draaijende beweging des ligchaams geschiedt. Wij kunnen als grondbeteekenis aannemen die van *ophoopen*, en dan hangt het met *zwellen* zamen, of die van *vereenigen*, *bijeenbrengen*, en dan is het, als zaamgetrokken frequentatief, verwant aan het Angelsaksische *sweddan*, binden, of eindelijk die van *zwaaijen*, om de zwaaijende beweging der zweelers. Nadat dit *swyljen* gedaan is, begint men de streek *wurdsen* te *tiemjen*, met *in tiemstok*, waarvoor meest twee paarden met *tiemtouwen* gespannen zijn, die door een' jongen gedreven worden. Op den *tiemstok*, die zwaar is, staat, terwijl men hem onder de eerste *wurdse*, van het einde af, legt, een man, die dit werk bestuurt, en eerst de eene, dan de andere helft der streek *wurdsen* doet opjagen, tot een *oper*, of *rek hea*. *Tiemjen* is hier, door toepassing, leiden, besturen, en daardoor opdrijven tot eene hoogte, welke de grondbeteekenis van *oper* en *rek* zal zijn. Is het *tiemjen* gedaan, dan wordt er nog *sturt-swile*, dat is, het nu nog liggen gebleven hooi, de staart, het overblijfsel, het achteraan komende, wordt naar de rook, of opper hooi, toegezweeld, en zoo de rook *opmakke*, in order gebragt, zoo dat hij boven, om niet *yn te reinen*, of in te regenen, spits uitloope. Alsdan is het, nadat het hooi lang genoeg, om

droog en dor te worden, in *opers* gestaan heeft, aan *it haaien*, hooi in de schuur rijden, toe, en *mei de haiwein*, hooiwagen, wordt het nu *yn de schoerre*, schuur, gereden, en *yn de heagolle loege*, of gevlijd.

Hean, of *huen*, droevig, naar schreijen staande, van het gezigt eens kinds gesproken. *It sjogt sa hean*, of *huen*, het ziet zoo benaauwd, het oog staat naar schreijen. *Schean*, schuins, wordt gebruikt van een verwonderd, verbaasd en verlegen gezigt. *Hij sæg tige schean*, hij zag zeer bedremmeld, als een te leur gestelde.

Hean, is ook nog schraal, spichtig, spillig, vooral van te velde staande graanvruchten gebezigd. In het Angelsaksisch is *heane*, arm; wij zeggen ook nog van iemand, die droevig ziet, wiens oogen treurig en naar schreijen staan, *hij sjogt sa earmtlyk*, hij ziet zoo armelijk.

Heer. In de spreekwijzen: *it is noch yn syn heer in feer*; *immen yn syn heer in feer litte*, treffen wij dit woord aan. De zin dezer spreekwijzen, waarbij men nog deze: *immen uut syn heer in feer stiette*, voegen kan, is: het is nog in zijnen ongeschondenen, natuurlijke toestand, iemand daarin, iemand in het gaaf bezit van het zijne, laten, of er hem uit stooten. Het woord *heer* zal hier zooveel als haar, en *feer*, vederen beteekenen. De oorspronkelijke meening dier zegswijzen zal wel deze zijn: iemand zijn hoofdhaar, met toespeling op de oude straf der haarafsnijding, en eenen vogel zijne vederen, behouden laten, enz. Toen men later de eerste beteekenis dier woorden, *heer* en *feer*, vergeten had, begon men te zeggen:

iemand uit zijn haar en vederen te stooten. Zoo gaat het toch met het gebruik van zulke oude en verouderde spreekwijzen. Het rijm, waarvan de kiem in onze natuur ligt, zal wel niemand mijner lezers in deze uitdrukking over het hoofd zien. Het was het rijm, dat *heer* en *feer* hier vereenigde.

Het woord *heer*, in den zin van hoofdhaar, vinden wij ook nog in de spreekwijze:

Heer om heer.

Dat is:

Haar om haar.

Wij treffen daarin het spoor nog aan van het oude *jus talionis*, of recht van wederverging, haar om haar, tand om tand, oog om oog enz., dat bij onze voorouders eens even zeer in gebruik was als in het Oosten. Men vergelijke hierbij, des verkiezende, het werkje, dat ik onder den titel: *Frysk jouwerkoerke* enz., te Groningen, bij J. OOMKENS, in 1836, uitgaf, en aldaar blz. 48 enz.

Heer gebruiken wij ook nog in den zin van eene menigte menschen, een groot gezelschap. Zoo zegt men wel eens, in een gezelschap komende: *ik mat it heer ris oersjean*, ik moet het gezelschap eens overzien, om te weten, waar ik mij bevind. Van een overgroot gezelschap wordt wel eens gezegd: *men hoe it heer net*, of *hast net*, *oersjean*, men kon het gezelschap niet, of bijkans niet, overzien.

Heer, door eene verkorte uitspraak voor *heerd*, haard, vuurplaats in het huis, oudtijds ook het huis zelf, zoo als in de spreekwijze, *om hoes in heer* (*heerd*), om huis en haard, waarin *hoes* en *heer*, of *heerd*, van gelijke beteekenis zijn. Men

zegt dus: *it leit ir mál hinne om hoes in heer*, alles ligt daar in wanorde. *Om hoes in heer struunjeie*, of *rinne te stokharkjen*; zie onder *harkjen*, hier boven *stokharkje*, waarmede *struunjeie* eenigzins in toegepaste beteekenis verwant is.

Hekkelje, het vermenigvuldigend, of frequentatief, van *hækjen*, *hekjen*, haken, zoowel in een overgaanden als niet overgaanden zin. *Hekkeljen* is met een werktuig, uit vier platte, van onderen spitze, tanden bestaande, en bijna perpendiculair aan een langen stok vastgemaakt, den modder, *it flach*, eendekroos, en andere waterplanten, uit de slooten haken, of halen. Het werktuig zelf heet *in hekkel*. De hoopjes modder enz., op de *sleatswál*, slootskant, gehaald, noemt men *hekkelbulten*, of ook, wanneer zij meest uit dik eendekroos en andere planten bestaan, *hekkel-hoeden*, huiden, met den *hekkel* uit den sloot gehaald.

Helte, helft, in het Oud-Nederlandsch *halve*. Eigenlijk beteekent het de geheele zijde van iets. *De helte fen in baarch*, is zoo hetzelfde als *in heal baarch*, of *de iene side mei it heale yntaast*, de eene halve, of kant, met de helft der eetbare ingewanden. Wij, Friezen, hebben in onderscheiding van de bewoners veler andere provincien, de spreekwijze, *helte meer*, in den zin van het, elders gebruikelijke *eens zoo veel*, in het spraakgebruik overig gehouden. Zij wordt en werd dikwijls als onjuist afgekeurd, doch is, wel verklaard, in allen opzichte naauwkeurig. *Hiel*, *heel* en *heal*, geheel en half, komen bij ons zeer nabij elkander in klank; *helte* en *heelte*, zoo dit laatste in gebruik ware, zouden dit ook doen. Dit, vereenigd met

met de oude beteekenis van het woord *helle*, acht ik de oorzaak van dit ons spraakgebruik. Hij, die *helle meer* in onzen zin vraagt, gaat uit van de door hem bedoelde *helfte*, bij voorbeeld, als hem *f* 4 geboden is, bedoelt hij $+ 8$; hij die *helle meer* in den zin van de helft gebruikt, neemt het van den anderen voor de helft van zijn geheel geschatte, daarentegen voor zijn geheel, en zoo is *helle meer* van *f* 4, bij hem *f* 6, of $4 + 2$. In de uitdrukking *helle minder*, rekenen wij weer als de anderen: zoo is *helle minder as 6*, geen nul, maar 3, omdat men dan 6 als zijn geheel aanneemt. In het Zwitsersch canton *Appenzell*, zegt *Tobler*, in zijn *Appenzellischer Sprachschatz*, op het woord, *hártel*, *háltel*, Duitsch *Halbtheit*, letterlijk *half deel*, helfte, bezigt men onze zegswijze, *helle meer*, ook in onzen zin. Men zegt daar, althans in eenige oorden, *z'hártel gröszer*, letterlijk de helft grooter, maar in het gebruik, nog eens zoo groot. Ook wij gebruiken wel eens: *noch ris sa folle*, eens zoo veel, gelijk aan ons *helle meer*. De natuur leert ons altijd goed spreken, hoewel op onderscheidene wijzen, wanneer wij de vreemde, of bastaardwoorden, van dezen regel uitzonderen, en hem alleen bepalen tot datgene, wat onder de bevatting des sprekers valt.

(Het vervolg hierna.)

E R R A T A.

Blz. 150, reg. 22 en 23, staat: HENSTERA en HENSTERAAS, moet zijn: STENSTERA en STENSTERAAS.

Blz. 151 en 152, reg. 1 van onderen en reg. 1 van boven, staat: *Taalkundig magazijn van DE JAGER*, moet zijn: *Bijdragen tot boeken- en menschenkennis*, bij SCHULL en VAN DER HOOP, IV deel, 3e stuk, blz. 151 en volg.